

Sevillai Izidor *Históriája* – magyarul

Isidorus Hispalensis: Historia Gothorum, Vandalorum et Suevorum.

Sevillai Izidor: A gótok, vandálok és szvévek története. A latin szöveget gondozta, a magyar fordítást, a tanulmányokat, a jegyzeteket, a névmagyarázásokat és a mellékleteket készítette: Székely Melinda. JATEPress, Szeged, 2008. 110 oldal

Székely Melinda, a Szegedi Tudományegyetem oktatója az 1990-es évek óta foglalkozik Sevillai Izidor *Historia Gothorum, Vandalorum et Suevorum* című történeti munkájával. Először 1998-ban adta közre a mű magyar fordítását kétnyelvű – magyar–latin – kiadásban, másodsor pedig éppen tíz évvel később, 2008-ban látott napvilágot az azonos tematikájú, de több szempontból változást hozó kiadás, amely a Szegedi Tudományegyetem kiadójánál, a JATEPress-nél jelent meg.

Székely Melinda nagy érdeme, hogy Sevillai Izidortól teljes mű látott napvilágot, ugyanis korábban csak szemelvényeket olvashattunk írásaiból, hosszabb összefüggő, illetve teljes szöveg nem jelent meg magyarul a szóban forgó munka 1998-as első kiadásáig. Ezzel nagy tartozást rótt le a fordító, mivel a késő antikvitás és a kora középkor mezsgyéjének e meghatározó, kikerülhetetlen személyiségének munkássága méltatlanul háttérbe szorult hazánkban, annak ellenére, hogy Jacques Fontaine híres, *Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique* címet viselő, 1959-ben megjelenő művében már visszahelyezte Izidort a római korszakot követő Nyugat-Európa intellektuális térképére.

A kötet megfogalmazott célja, hogy a vizigót, illetve a gótokkal kapcsolatban álló népek történetének megismeréséhez nélkülözhetetlen forrás tanulmányozását lehetővé

tegye elsősorban az egyetemi hallgatók, de a történelem iránt elmélyülten érdeklődő szélesebb nagyközönség számára is.

Sevillai Izidor két művel gyarapította a kora középkori historiográfiát, a *Historia Gothorum* mellett írt egy a világtörténet műfajába tartozó krónikát (*Chronica Mundi*) is, a két munka közül azonban a gótok történetét feldolgozó írása vált népszerűbbé. A szakirodalom (többek között Andrew Merrills, Jocelyn Hillgarth, Herwig Wolfram és Cristóbal Rodríguez Alonso) kimutatta, hogy valószínűleg uralkodói megbízás állt a mű összeállításának háttérében, ami egyben meg is határozta a hangnemet, a propagandisztikus jelleget, Izidor gótokhoz fűződő viszonyát. A történeti események bemutatásakor a kor historiográfiai elképzeléseinek megfelelően a Gondviselés szerepét igyekezett a szerző hangsúlyozni, ennek fényében ábrázolta úgy a gótokat, mint Isten által kiválasztott népet, amely a római uralom örökébe lépett az Ibériai-félszigeten. A propagandisztikus elemek közé sorolható, hogy Hispaniát mint a gótok számára isten által kijelölt helyet említi Izidor, egyben szinte kihívóan deklarálja a vizigót állam függetlenségét, amit nem címezhetett másnak, mint a konstantinápolyi udvarnak, illetve a lázadásra mindig hajlamos vizigót nemeségnek.

A mű két verzióban maradt fenn az utókor számára. Az első, rövidebb változat 619-ben, Sisebut király halálának idején keletkezett, a második, hosszabb variáns valószínűleg 624-ben készült el, Suintila uralkodása idején. A hosszabb variáns mértékadó kritikai kiadása (1894) Theodor Mommsen nevéhez fűződik, Székely Melinda az ő közlését használta fordításához, továbbá Rodríguez Alonso 1975-ben napvilágot látott újabb szövegkiadásából is dolgozott.

Sevillai Izidor műve, amint azt címe is jelzi, három részre tagolódik: központi, egyben leghosszabb egysége a gótok történetét tartalmazza, emellett érintőlegesen külön könyvekben kitér a szvévek és a vandálok, azaz olyan barbár népek történetére is, melyek intenzív kapcsolatba kerültek a vizigót királysággal, illetve az Ibériai-félszigettel.

Talán szerencsésebb lett volna, ha Székely Melinda nemcsak egy jegyzetet, hanem külön tanulmányt szentel a gótok történetét indító *Laus Spaniae* elemzésének, hiszen ez a rövid bevezető szöveg ad valódi egyedi ízt Izidor munkájának. Azért is célszerű lett volna a fejezet részletesebb taglalása, mert az alkalmat nyújtott volna a mű propagandisztikus jellegének értelmezésére. Érdemes kicsit részletesebben kitérni a csak a hosszabb változatban olvasható bevezetőre, amely a kora középkori történetírás sajátos alkotását képviseli, és részben az antik panegirikus irodalom hagyományira támaszkodva dicsőíti Hispánia földrajzi szépségét, gazdagságát. Martialisnál találkozunk először a *laus Hispaniae* megfogalmazásával, melyen az önálló területi entitás fogalmát értette a költő.¹ A műfaj klasszikus archetipusát azonban Vergilius Georgicájának második könyvében kifejtett, Itália szépségét megéneklő versben kereshetjük:

*Am sem az erdőkben gazdag médföld, sem a pompás
Gangés és az aranyhomokos Hermus se ragyog túl
Híreden, Itáliánk! Szebb vagy, mint India, Bactra,
Szebb Pancháia dús, tömjén-termő fövényénél.
Orrlikain lángot fúvó bika nem hasogatta
Itt a rögöt, zord sárkányfog-veteményt beleszántván,
Dárdakalász, sisakos hős sem borzadt ki belőle;
Csak buja búza virul, csak a bacchusi massicus önti
Tűznedűjét, és mindenhol víg nyájak, olajfák.
Harcszerető, meredek paripák itt törnek a síkra;
Szent habod itt mos, Clitumnus, hősziüire barnot
És oltári bikát, amelyet visz az isteni templom
Nagy máglyáira dísz-vonulásban a római polgár.*

(Lakatos István fordítása)

A vergiliusi gondolat szinte szó szerinti visszhangját olvashatjuk Izidornál: „...te vagy a legszebb, ó Hispania, szent és örökké áldott szülőanyja fejedelmeknek és népeknek. Joggal vagy te minden provincia királynője, amelytől nemcsak a Nyugat, de a Kelet is a fényét nyeri. Te vagy a világ díszé és ékessége, a Föld legdicsebb része, ahol boldogan, bőségben virágzik és dicsőségben gyarapszik a gót nép.”² „Gazdag vagy olajbogyóban, bőséges szőlőben, dús gabonában...”³ „Mit sem ér hozzád képest lovaival az Alfeus, szarvasmarháival a Clitumnus...”⁴ A vergiliusi sorokkal összecsendő hasonlóság ellenére a közvetlen előzményt mégis két másik alkotás jelentette egyrészt Pacatus Theodosius császárhoz írott panegyricusa, amely szerint Hispania adta a világnak a legkeményebb harcosokat, a legjelesebb költőket, Traianus és Hadrianus császárokat, valamint magát Theodosiust. A másik előzmény a Claudianus Serenához, Theodosius fogadott lányához írt elogiuma, amely szintén a „jó császárokban bővelkedő” Hispania felmagasztalását tartalmazza. Származásán túl a kereszténység államvallássá tétele adja Theodosius jelentőségét, ezért is nyúlt vissza személyéhez Izidor, akit Reccareddel, a vizigótokat katolicizmusra áttérítő uralkodóval állíthatunk párhuzamba, azaz a római császár megidézése ez esetben is a propaganda eszközeként szolgált. A *Lausban* megfogalmazott leírás a bevezető címével ellentétesen sokkal inkább a birodalommal *egyenrangú* gót állam és nép, semmint Hispania megjelenítésére helyezi a hangsúlyt, melyben a gótok nemcsak egyenrangú, de a terület egyetlen valódi uraként nem maradnak alul Rómával szemben sem.

A gót történet mint a mű központi egysége hetven, a vandálokat érintő rész tizenégy, a szvévekre vonatkozó egység pedig

² *Laus Hispaniae*, 1

³ *Laus Hispaniae*, 1 a.

⁴ *Laus Hispaniae*, 1 b.

¹ I. 49,2 – *nostraeque laus Hispaniae*

nyolc fejezetet tartalmaz. Elgondolkodtató, hogy vajon miért a vandál történet került részletesebb kifejtésre, amikor a szvévekkel sokkal szorosabb kapcsolatban álltak a vizigótok, Hispania északnyugati területein pedig fizikai kontaktus létezett a két állam között. Valószínűleg a források hiányában kell keresnünk a magyarázatot, Martinus de Braga megjelenéséig ugyanis (550 körül) a szvég királyság történetére vonatkozóan gyakorlatilag alig maradtak fenn források. Nyilván ez a hiány hatott Izidor művére is, aki elsősorban Hydatiusra tudott támaszkodni, ugyanakkor igen furcsának tűnik, hogy a félsziget egyik kiemelkedő jelentőségű egyházi személyisége, Martinus, a szvévek térítője említésre sem került a szvég történetben. Ennek okát abban látom, hogy Hydatius csak 467-ig viszi el az eseményeket, így a Martinus koráig kieső majdnem száz évet más források alapján kellett Izidornak előadnia. Erre a korszakra Iohannes Biclarenensis krónikája szolgáltatta a forrást, amely mélyen hallgat Martinus de Braga személyéről, mivel Iohannes csak az általa személyesen ismert egyháziakat nevezte meg.

A továbbiakban igyekszem azokat a pontokat kiemelni, amelyek eltérést jelentenek Székely Melinda fordításának két kiadása között. Az újabb, javított és bővített változatban az eredeti fordításhoz képest csak apróbb stilisztikai változtatásokra került sor (például a *Historia Gothorum* 3., 4., 5. és 6. vagy a *Historia Wandalorum* 71., 72., 74., 75., illetve a *Historia Suevorum* 85., 87. és 88. fejezeteiben), vagyis gyakorlatilag a korábbi szöveg található az újabb kötetben is. Mindez a tíz évvel korábbi fordítás gondosságát és megbízhatóságát jelzi. A fordító szerencsésen megőrzi a korai keresztény historiográfiára jellemző szikár, helyenként akár eredetileg nehezebb írói stílust is, ugyanakkor úgy tolmácsolja napjaink olvasói számára a művet, hogy az mégis élvezetes és könnyen követhető marad. A bevezetőként szolgáló *Laus Hispaniae* pedig kife-

jezetten szép, szinte irodalmias fordításban jelenik meg a kötetben.

Jelentősebb módosításokra a jegyzetek esetében került sor. Székely Melinda az 1998-as verzióban még nem szereplő, fejezetenkénti jegyzetet illesztett az új kiadás névmagyarázatai elé. A könyv ez utóbbi egysége az első változat szerkezetét követi, ahhoz viszonyítva azonban esetenként pontosításokat, jelentősebb tartalmi kiegészítéseket tartalmaz. Például az Avitus, Gilimer, gótok, Stilico (Stilicho), szvévek, Theoderic (Nagy Theoderic), vagyis elsősorban a vandál és a szvég történethez kapcsolódó szócikkek esetében figyelhetjük meg a jegyzetek bővítését. A szvévekkel kapcsolatban az újabb kutatási eredmények is bekerültek a bővített kiadásba, a nemrégien előkerült 6. és 12. századi feliratos források alapján azonosított, eddig ismeretlen két uralkodó, Veremundus és Theodemundus királyok nevére is történik utalás. (77. old.)

Az újabb kiadásban olvasható Székely Melinda *Sevillai Izidor vandál történetének keletkezéséről* címmel írt tanulmánya, amelyben a szerző azt kívánja bebizonyítani, hogy Izidor tulajdonképpen az arianizmussal szemben fogalmazott meg politikai pamfletet művének ebben a részében. (24. old.) Ezt a véleményt elfogadva csupán azt szeretném jelezni, hogy Victor Tunnunensis hatását sem tartom figyelmen kívül hagyhatónak, hiszen egyháztörténeti munkáját (*Persecutionis Africanae provinciae*) Székely Melinda is mint Sevillai Izidor fő forrását említi a 77–84. fejezetekig terjedő szakasz esetében. (20. old.) Victorról pedig közismert, hogy személyes tapasztalatai, illetve ortodoxiája folytán erős elfogultsággal szólt az Afrikába telepedett, ariánus hitet képviselő vandálokról. Nézete minden bizonnyal, már csak tekintélye miatt is, beszűremkedett Izidor írásába is.

A kötetben a név- és tárgymutató segítségével tájékozódhatunk, a mellékletek vizigót, vandál és szvég királylistákat, a római és a vizigót Hispaniára vonatkozó térképe-

ket, valamint bibliográfiai tájékoztatót tartalmaznak.

Székely Melinda kötete az egyetemi oktatásban is rendkívül jól használható, hiánypótló mű, amely olyan korszakot és történeti régiót állít középpontba, melyek Ma-

gyarországon, a külföldi gyakorlattól eltérően, sajnos még napjainkban is csak szórványosan képezik kutatás tárgyát.

HORVÁTH EMÓKE